

Både snyggt och funktionellt: Istället för konventionella pollare belyses den här gången med spotlights mot trädstammarna intill.

SKAPA DRAMATIK MED LJUS

Ge höstträdgården liv med väl vald belysning

Alla trädgårdar har något unikt: ett träd med särskilt vackra grenar, en spännande bergsskrevla eller höga gräs som får ett magiskt skimmer när en spotlight riktas mot dem. Ljusdesignern Kristina Karlberg lär dig ta fram din trädgårds speciella karaktär under de mörka månaderna.

TEXT KARIN EHRENBERG FOTO KARIN WILDHEIM

Med en genomtänkt ljussättning får trädgården en helt ny skepnad när mörkret lägger sig. Istället för ett kompakt mörker kan utblickar i trädgården upplevas som vackra tavlor. Växterna får liv, en mörk trappa får tydliga steg och gången mot entrén upplevs plötsligt som välkomnande.

Det berättar Kristina Karlberg, som arbetar som ljusdesigner med fokus på privata trädgårdar i egna företaget Glimra Ljusdesign. Att belysa trädgården kan skapa fin atmosfär men också förbättra säkerheten och öka användningen av trädgården kvällstid.

Men att skapa vyer inifrån huset kan vara minst lika viktigt. Att lysa upp ett

föremål, en växt eller ett berg utanför fönstret skapar en extra dimension och gör att vi kan njuta av trädgården även under årets mörka månader.

Anledningen till att en kund söker upp Kristina är ofta för att få hjälp med en funktion som att lysa upp en mörk infart.

- När jag väl är på plats och det funktionella är löst flyttas fokus ofta till de mer estetiska värdena med belysningen. Det är den kombinationen som jag tycker är så rolig, säger Kristina.

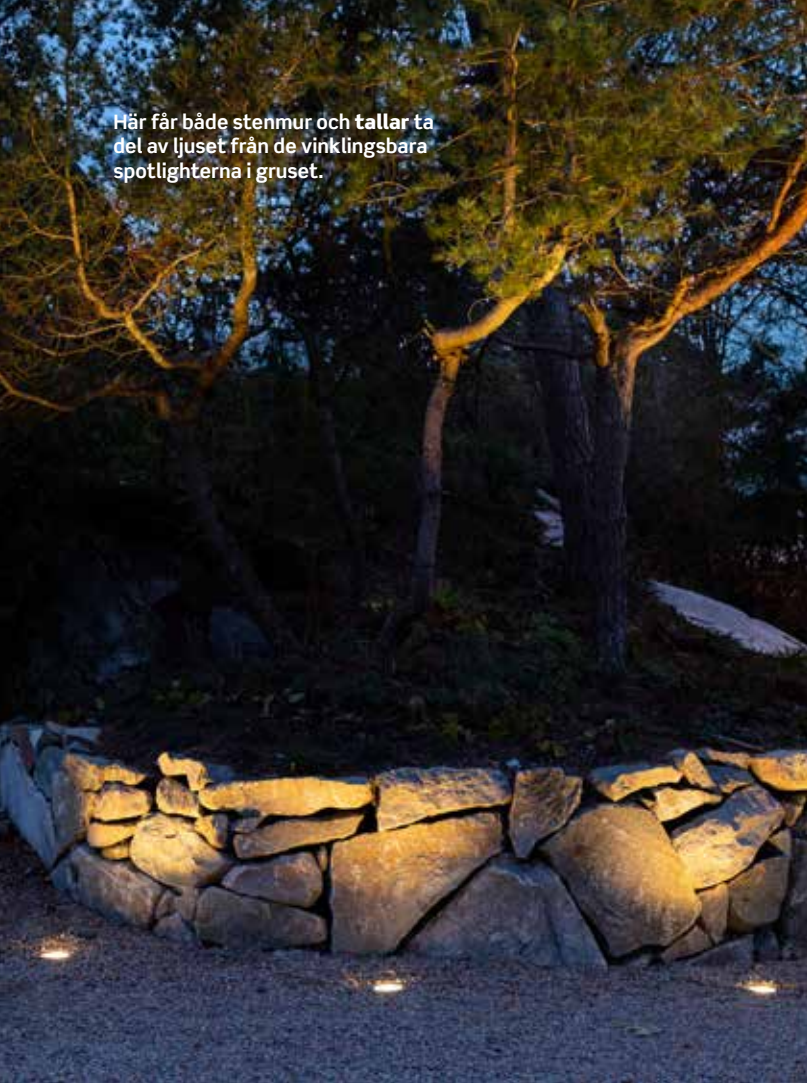
Ljusdesign gör vardagen vackrare, tycker Kristina Karlberg.

Ett jämnt, varmt ljus tar fram
lystern och de rosa tonerna i
ett prydnadsgräs.

Här får både stenmur och tallar ta del av ljuset från de vinklingsbara spotlighterna i gruset.

Den belysta bergväggen ramar in spa-badet.

När armaturen är synlig är det viktigt att den passar till husets stil, tipsar Kristina Karlberg.

”Hösten är en perfekt tid att få en överblick över växter, föremål och vilka delar av trädgården som kan lyftas fram.”

hon ljussätter. Det gäller att hitta något som är speciellt för trädgården, som olika typer av blad, vackra stammar, lava och mossa på ett berg i kombination med andra föremål - som blir vackert ihop och skapar en helhet.

- Rostiga armeringsnät, som är populära att använda som spaljéer, kan se ut som om de glöder om de ljussätts på rätt sätt. Om det dessutom slingrar en vintergrön växt på nätet så blir det något alldeles extra. Det är ofta de små detaljerna i ljussättningen som skapar magi och vackra stämningar, säger Kristina.

Det behövs mörker för att ljuset ska uppfattas som vackert av ögat; kontrasterna gör att vi kan uppleva rum och saker tredimensionellt. Om det till exempel finns gatubelysning i anslutning till trädgården riskerar den att lägga sig som en ljusmatta som ”smutsar ner” mörkret. Då blir det inte så meningsfullt att belysa tomten. Att ta hänsyn till omgivande ljus från både omgivningen och eventuell

fasadbelysning är en stor del av arbetet med att välja rätt sorts ljus och ljuskälla.

Kristina påpekar vikten av att använda ett ljusstyrningssystem som anpassar både ljusnivån och när på dygnet belysningen är tänd. Det finns ingen anledning att belysa i onödan, och styrkan på ljuset kan behöva justeras efter årstid och i takt med att växtligheten förändras. Det kan vara träd och buskar som växer och blir större.

→ Den bästa tiden att möta trädgården hon ska arbeta med är strax före skymningen på hösten och vintern. På sommaren, när det är naturligt ljus ute, är det lätt att ta i för mycket med det artificiella ljuset så att trädgården sedan upplevs som överbelyst under vinterhalvåret.

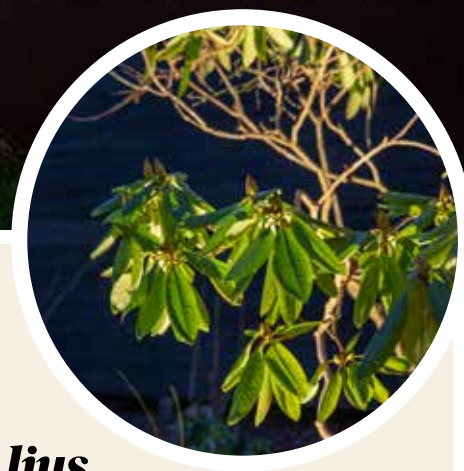
- Hösten är en perfekt tid att få en överblick över växter, föremål och vilka delar av trädgården som kan lyftas fram. Och när mörkret lägger sig kan jag även passa på att probelysa med medhavda strålkastare, säger Kristina.

Hon berättar att hon jobbar intuitivt när

Ljussättning i flera nivåer skapar rumslighet och djup.

En ljuskälla längst ner i en bergsskrevla ger en skulpterande effekt.

Lek med effekterna:
Ett kallare ljus får mörka blad att se krispigare ut.

Välj rätt ljus — expertens tips

→ Ljusslingor kan skapa fin stämning både ute i trädgården och på altanen. Välj helst en slinga som har utbytbara ljuskällor så att du har möjlighet att byta ut enskilda lampor när de går sönder. Det förlänger slingans livslängd och avfallet minskar. Utbytbara ljuskällor gör även att du själv kan välja färg och styrka på ljuset, om du vill.

→ Solcellslampor laddar batterierna med ljus under dagen vilket fungerar bra under den ljusa årstiden. Men tänk på att dagsljuset redan i oktober är för svagt för att de flesta solcellsdrivna lampor ska kunna lysa.

→ Färgåtergivning är ett begrepp som handlar om hur vi kan urskilja färger i ljuset från en belysning. Dagsljus återger färger allra bäst. Måttet på hur väl en ljuskälla återger färger anges i CRI (Color Rendering Index) och går från 0 till 100. Ju högre tal, desto bättre återspeglar ljuskällorna naturliga färger. Välj CRI-värden på minst 80 eller högre, tipsar Kristina Karlberg.

→ Undvik att blanda grannar och förbipasserande, genom att ställa in ljuskägglan med eftertanke.

Kallt ljus på rododendronbusken och släpljus mot berghällen – istället för kompakt mörker utanför fönstret har man fått ett vackert blickfång.

Ett kallare ljus gör att föremål upplevs som om de ligger längre bort, vilket skapar avstånd.

→ Eller stora ruggar med **prydnadsgräs** som klipps ner på våren. Ljuset ska vara föränderligt över tid och inte konstant.

Att välja rätt färgtemperatur på ljuskällan är en annan viktig aspekt. Färgtemperaturen mäts i Kelvin (K) och beskriver tonen på ljuset. En lägre färgtemperatur ger ett varmt, gulaktigt sken, medan en högre ger ett kallt, blåaktigt och vitt ljus. Kristina väljer gärna en varm grundton men tycker sedan att det finns vackra stammar och vintergröna växter som tar upp ett kallare ljus på ett fint sätt. Det blir till en accentfärg som lyfter fram något extra. Ett kallare ljus gör att föremål upplevs som om de ligger längre bort, vilket skapar avstånd och funkalar fint i en liten trädgård.

Det är också klokt att tänka långsiktigt i valet av armatur. På Västkusten, där Kristina arbetar, är det till exempel ofta salta vindar som sliter på materialen. Undvik belysning av dålig kvalitet som lätt går sönder. Då är det bättre att satsa på färre

armaturer och omsorgsfullt belysa den vackraste spaljén eller den mörkaste trappan, istället för att strössla med ljus lite överallt. Kristina förespråkar även att man ska välja synliga armaturer som passar husets stil. Strålkastarnas armaturer kan man däremot gärna dölja någonstans.

Artificiellt ljus stör den naturliga dygnsrytmen hos bland annat nattliga pollinatörer och fladdermöss. Många insekter attraheras av belysningen från långt håll och framme vid ljuskällan kan de brännas, bli ett lätt byte för rovdjur eller dö av utmattning. Detta minskar pollineringen och kan störa parningen. Fladdermöss känner sig bara trygga i mörker, där de inte riskerar att bli tagna av rovfåglar. Är det upplyst håller de sig borta och får på så vis svårare att hitta föda.

Genom att ta hänsyn till insekter och deras naturliga beteende kan man minska de negativa effekterna av belysning. Det är framförallt blått ljus som påverkar insekters dygnsrytm. Insekter dras också till uppåtriktat ljus. Man bör därför använda varmare toner och dämpade, nedåtriktade ljuskällor. Det är också viktigt att släcka onödiga ljuskällor nattetid. Lampor som riktas rakt upp i träd kan även påverka både lövfällning och knoppning.

3 x djurvänligare ljussättning

- 1. Hellre varmt än kallt sken.** Använd varma toner på ljuset och mer dämpade ljuskällor för att inte störa bland annat nattliga pollinatörer och fladdermöss. En färgtemperatur på 2700 K (Kelvin) är bra, tycker Kristina. Det motsvarar ljuset från en medelstark, varmvit glödlampa.
- 2. Släck nattetid.** Använd timer och rörelsedetektor så att belysningen bara är tänd när du verkligen behöver den.
- 3. Satsa på vinterhalvåret.** Belys din trädgård minimalt under sommaren och lägg krutet på vintern, då belysningen inte orsakar lika stor skada för djurlivet. Flyttfåglar flyttar, vissa däggdjur går i dvala och många insekter övervintrar som ägg och larver. Undvik dock alltid rakt uppåtriktat ljus.

Kristina berättar att man i Frankrike har infört lagar som syftar till att minska mängden onödig belysning som orsakar störningar för både människor och djur. I områden där man vill skydda djur får man till exempel inte ljussätta med en ljusstyrka över 2700 K, vilket motsvarar det varmvita skenet från en medelstark, gammaldags glödlampa. I Frankrike släcks även offentliga fasadbelysningar efter midnatt. Några sådana bestämmelser finns ännu inte i Sverige men det vore klokt att införa sådana riktlinjer, tycker Kristina. Och avslutar med att det med kunskap och rätt val av ljuskälla går att fixa en trädgårdsbelysning som tar hänsyn till både djur och miljö. ●